

EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,  
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN 2618-1282 (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ФІЛОСОФІЯ

**Оксана Анатоліївна Одинець**

Аспірантка ОНП «Філософія»  
кафедри філософії і педагогіки,  
НТУ «Дніпровська політехніка»,  
просп. Дм. Яворницького, 19, Дніпро,  
49005, Україна

E-mail: [ok.alisa@ukr.net](mailto:ok.alisa@ukr.net),

**Oksana Anatoliivna Odynets**

Graduate student of the Department of  
Philosophy and Pedagogy,  
Dnipro University of Technology,  
av. Dm. Yavornytskoho, 19, Dnipro,  
49005, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6575-0695>

**Юлія Олександрівна Шабанова**

Доктор філософських наук, професор,  
Завідувачка кафедрою філософії і педагогіки,  
НТУ «Дніпровська політехніка»  
пр. Дм. Яворницького, 19, Дніпро,  
49005, Україна

E-mail: [jshabanova@ukr.net](mailto:jshabanova@ukr.net),

**Yulia Olexandrivna Shabanova**

D.Sc. (Philosophical Sciences), Professor,  
Head of the Department of Philosophy  
and Pedagogy,  
Dnipro University of Technology,  
Ave. Dm. Yavornitsky, 19, Dnipro, 49005, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5876-4140>

УДК 130.3. (052)

**ХОЛІЗМ ЯК ПРИЧИННО-СИСТЕМНИЙ  
ПІДХІД ДО ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ**

*Received 21 August 2022; revised 26 September 2022; accepted 19 October 2022*

*DOI: 10.15421/342218*

**Анотація**

*У статті розглядається концепція холізму в антропологічному вимірі, що дозволяє виявити еквівокацію різноспрямованих параметрів холізму: духовність як причинність - низхідний вектор розвитку з надсистеми та цілеорієнтованість - висхідний вектор розвитку. Синтезуюча єдність вертикальних і горизонтальних компонентів холізму спирається на принципи саморозвитку та самоорганізації цілісної системи. Основними характеристиками холізму визначаються принципи: цілеорієнтованості, ієрархічності, циклічності, самоорганізації. Духовність як необ'єктивована, нерозкладна трансцендентність в межах холізму визначається вищою надсистемою – причиною універсальної цілісності. Відповідно холістичної онтології людина, як причинно-холістична система, прагне цілісної реалізації, зорєнтованої на духовність. Порушення цілісності в обмежених формах реалізації людини містить небезпеку відхилень у сфері психічного та фізичного здоров'я. Відповідно причинно-системний підхід до цілісності людини та її розвитку містить перспективи оновленого погляду на місце та роль людини у світі, перегляд концептуальних питань виховання, освіти та відновлення здоров'я людини.*

**Ключові слова:** *духовність, цілісність, єдність, людина цілісна, причинно-холістичний підхід.*

**HOLISM AS A CAUSAL-SYSTEMIC APPROACH TO THE HUMAN WHOLENESS**

**Abstract**

*The article deals with the concept of holism in an anthropological dimension. The analysis of the research literature carried out in the article allows us to identify and define the main principles of holism, such as causality, goal orientation, hierarchy, systematicity, self-organization principles, and the principle of system self-development. Spirituality as a non-objectified, indecomposable transcendence within the concept of holism is determined by a higher supersystem — the cause of universal integrity. The aspiration to spirituality determines the unity of the systemic existence of the world and humankind and determines the goal orientation of the anthropological system based on a causal-holistic approach. A holistic approach to the definition of the human phenomenon allows us to identify the equivocation of the multidirectional parameters of holism: spirituality as causality — a downward vector of development from the supersystem; and goal orientation — an upward vector of development that is directed towards a supersystem based on the hierarchy principle; as well as the simultaneity of horizontal synergistic causal-systemic relations, which are the basis of the systematicity principle. The synthesizing unity of the vertical and horizontal components of holism constitutes the principle*

*of self-development and self-organization of a holistic system. Human, as a causal and holistic system, aims to realize their self-development in a larger system through a deep dream that carries their life purpose. Declination from a realization of their life purpose and the supersystem's task leads to a violation of both inner and outer interconnections which leads to a violation of the integral development of the system, distortion of relations, and the likelihood of violations in the field of mental and physical health.*

**Keywords:** spirituality, integrity, unity, whole person, causal-holistic approach.

### **Постановка проблеми.**

Сучасний світ конфліктів, агресій та соціальних розривів актуалізує розуміння сутнісної єдності світу, в якому людина має усвідомлювати свою цілісну природу, на противагу фрагментарним здійсненням людського потенціалу в окремих прагматичних проявах. Філософський антропологічний дискурс, як реакція на кризу загальнолюдських цінностей, пов'язаний з визначенням місця людини в світі, в контексті проблеми її відриву від системи людина-суспільство-всесвіт. З цією проблемою пов'язано й втрачання пріоритетів внутрішніх цінностей людини, й як похідне – «людство зіштовхнулося з глобальною антропологічною кризою у вигляді відчуження людини від самої себе» [Шабанова 2021: 7]. Сучасний розвиток споживчого суспільства, втративши холистичний погляд на людину, призвів до домінування матеріальних цінностей, та як один з наслідків – антропологічної кризи. Кліометричні підходи, що обмежені виміром лінійності, не здатні пояснити інтеграційні витоки цілісної взаємодії людства зі світом та відповідно цілісності людини, що породжує ланцюг психологічних, екологічних, економічних та соціальних проблем у вигляді нездорового суспільства, яке формує нездорову людину, нездорові відносини, й як наслідок – особистісні психічні та фізичні розлади, міжособистісні та міждержавні конфлікти. Тому питання цілісної картини людини та світу, в контексті холономної оптики на сутність людини, стає актуальним не тільки в межах філософського дискурсу, а й в соціології, економіці, політології, а також в прикладних ракурсах педагогіки, психології, медицини. У зв'язку з цим виникає потреба в обґрунтуванні холізму як парадигмального концепту формування цілісної людини.

**Аналіз останніх досліджень** показав, що питання цілісності людини вивчають дослідники різних гуманітарних напрямків. Зарубіж-

ні автори Б.Херлі, К.Хейнс, М.Цвік, С.Чафулеас, Е.Макміллан, Т.В.А.Чионг розглядають цілісність людини у філософсько-соціальній площині. Проблема цілісності людини в контексті онтологічного виміру єдності світу досліджують сучасні філософи А.Кляйн, К.Палмер, М.Монтерей, А.Осипов, Т.Поплавська, І.Цехмістро. Холізм в освіті розглядають А.Сомоза-Нортон, Робінсон, М.Мораес, Х.Кутчан, Л.Василенко, О.Вознюк, М.Колеснік, В.Кондрусев. Цілісний підхід в сфері управління досліджують, Б.Шевчик, Т.Тесленко, Я.Хойнацький, Т.Хойнацька, В.Ципуринда. Над холистичним підходом у медицині та психології працюють Д.Гордон, Д.Саад, Н.Патель, Л.Бабінець, Я.Закаблущий, В.Морванюк. Представлені дослідження гуртуються на базовому визначенні холізму Я.Смутсом [Smuts 1936], який вважав цілісність найвищою філософською категорією, що синтезує суб'єктивне й об'єктивне, та є останньою реальністю буття. Погляди Смутса, що виникають як реакція на механістичне та антропоморфічне тлумачення природи, започаткували холистичну проблематику в філософії. При цьому дотепер в сучасному філософському просторі відсутня єдина точка зору з приводу змістовних компонент холізму та його антропологічного виміру. У зв'язку із вищезначеним, **метою даної статті** є обґрунтування основних принципів холізму та їх залучення до питання цілісності людини.

### **Виклад основного матеріалу.**

Антропологічна холономність нерозривно пов'язана з онтологічною цілісністю, яка у дослідницькому полі ХХ – початку ХХІ століть вивчається в роботах як зарубіжних авторів, таких як Д.Бом [Bohm 1995], Д.Рад'яр [Rudhyar 1970], Б.Херлі [Hiley 1995], так й сучасних українських дослідників, таких як А.Осипов [Осипов 2008], В.Таран [Таран 2018], І.Цехмістро [Цехмістро 2012] та інш. Аналіз вищевказаних досліджень, показав, що труднощі пізнання цілісності полягають

у виявлення суперечливої природи співвідношення частини та цілого. «Протиставлення їх супроводжується абсолютизацією кожного з них, що призводить до нерозв'язного феномену: ціле не можна пізнати, не розчленовуючи його частини, оскільки вони як атрибути цілого, можуть бути пізнані лише на основі знання про ціле, а не шляхом розподілу останнього на частки» [Таран 2018: 219]. Якщо цілісність – є наслідком взаємодії, а її відсутність впливає на втрату цілісності, то в холоні цілісність «первинна», а те, що часом виглядає як взаємодія, є лише «незрозуміла в рамках редуційного підходу кореляція поведінки частин, у яких ця цілісність найбільш наочна. Зразком холону є жива істота. В свою чергу – космос є холон холонів, а душа людини – ціле/частина, оскільки є частиною космосу та цілим по відношенню до людини» [Wilber 2017: 28].

В межах синергійної парадигми цілісність осмислюється в контексті нелінійності. Так О. Князева зазначає: «...принципи нелінійного синтезу простого в складне можуть бути підсумовані як наступні ключові уявлення: саме загальний темп розвитку є ключовим індикатором зв'язку структур у єдине ціле; непомітність методів складання цілого з елементів; ціле збирається не по крихтах, а великими шматками, великими блоками, воно збирається не з окремих елементів, скажімо атомів, а з проміжних середовищ, що вишиковуються – у разі прогресивної еволюції – у вигляді ієрархії середовищ, що мають різну нелінійність; структури-частини входять в ціле у незмінному вигляді, але певним чином трансформуються, деформуються відповідно до особливостей виникає еволюційне ціле» [Князева 2008: 115]. Якщо сцієнтистська картина світу XVIII-XXст. спиралась на лінійність процесу пізнання, то холистична картина світу доводить єдність цілісних систем, в яких лінійність може замінюватися іншими принципами. «Це означає, що в кінцевому підсумку світ існує не як безліч, а як неподільна і нерозкладна на безліч цілісність» [Цехмистро 2012: 13].

Ідея нескінченної цілісності систем вимагає розуміння сенсу їх існування та причини розвитку, що неухильно призводить до актуальної філософської та антропологічної

проблеми – проблеми духовності. З духовністю людини безпосередньо пов'язані як її внутрішній стан, так й зовнішні прояви життя: її прагнення, цінності, фізичне та психічне здоров'я, а також міжособистісні відносини та соціальні стосунки, що впливає в цілому на орієнтири розвитку суспільства. «Філософія духовності ставить питання про взаємозв'язок різних форм діяльності: наукової, політичної, художньо-естетичної, економічної тощо, – із духовним аспектом буття людини, вірніше, – із ядром людського існування – її духовністю» [Wilber 2017: 23]. Прагнення системи до надсистеми (більшої системи), як причини її існування математично доводить Курт Гьодель завдяки теоремі про неповноту, згідно з якою будь-яка система не може бути пізнана самою. Дослідник вважає, що «будь-яка достатньо сильна формально-логічна система містить такі істинні положення, які не можна ні довести, ні спростувати внутрішніми засобами цієї системи без введення додаткових аксіоматичних тверджень» [Gödel 1992: 117]. Так, теорема Гьоделя про неповноту імпліцитно містить визнання першопричини всіх форм системності – духу, що постає як необ'єктивована, нерозкладна трансцендентність, прагнення до якої обумовлює рух від будь-якої системи до надсистеми та абсолютної першопричини, що й містить в собі нероздільну сутнісну єдність.

Духовність, як визнання духу в якості надсистемного фактору, постає універсальною причиною формування цілісної системи. По аналогії з надсистемним принципом духу, як вищої причини буття (гіперсистеми), духовність виступає антропологічним показником рівня прагнення до духу та обумовлює існування цілісної системи антропобуття. Цей принцип здійснюється згідно дуальності духа-матерії, взаємодоповнення яких виступає джерелом розвитку системи. В антропологічному вимірі духо-матерія визначає дуальну сутність людини взаємодоповнення духовної причини та всіх шаблів матеріальності аж до тілесності. Ретроспекція історико-філософського простору свідчить що й антична онтологія в платонівському вимірі, й середньовічний теоцентризм і апофатика, й ренесансний неоплатонізм прагнули відновити шукану

цілісність через обґрунтування залежності матеріального від духовного та шляхів вдосконалення людини через прагнення до абсолютного духу. Проте сцієнтизм, як домінуюча світоглядна позиція XVII століття здійснює зсув розуміння причинності з надсистемного рівня у внутрішньосистемний простір. «Універсальність причинно-наслідкових зв'язків та успіхи їх у пізнанні призвели до абсолютизації пояснювального та онтологічного статусу принципу причинності. Так званий лапласівський детермінізм наприкінці XVIII століття закріпив домінанту причинного типу пояснення у науці того часу» [Рустемов 2015: 14]. Однак, розвиток науки, що спрямована в XX сторіччі до вивчення складних систем статистичного, кібернетичного, саморозвиваючого типу, призводить до виявлення безлічі інших, не причинних залежностей системи, що дало поштовх «до поглиблення та розвитку понять причин і наслідків» та, як вважає Б.Рустемов вирішується в межах детермінізму [Рустемов 2015: 16]. В свою чергу Девід Бом у роботі «Наука і духовність: необхідність змін у культурі» бачить причину проблемного існування сучасного світу у бездуховності та її наслідків в якості нездорового суспільства. «Тепер ця гармонія втрачена, сучасний погляд на світ механістичний. Універсум, подібний до гігантської машини, що нагадує годинниковий механізм, а останній – зведений до структури атома: ... чим більше ми вдивляємося в космос, тим менше знаходимо підстави для сенсу. У ньому немає духу. Все є механізм. У міру настання науки царство духу зменшувалося, доки зникло зовсім. В результаті необхідна людині духовна орієнтація виявилася повністю втраченою: можливо, що головною причиною нездоров'я сучасного суспільства є відчуття безцільності чи безглуздості» [Bohm 2017: 6]. Виходячи з цього, саме зараз, «у добу невизначеності підсилюється призначення філософії в збереженні глибинної споконвічної мудрості, що утримує всі зовнішні соціальні процеси від розпаду на окремі структури. Філософія має утримати цілісну природу людини» [Шабанова 2021: 7].

В.А.Поляков засновник міжнародної школи універсології, яка формується на напри-

кінці XX сторіччя, стверджує, що будь-яка цілісна система може бути такою лише за наявності причини свого розвитку та походить від більшої системи (надсистеми), що в свою чергу черпає причину від ще більшої, і так далі, і саме більша система є змістом існування меншою. «Якщо розглядати людину як антропологічну модель, яка базується на причинно-наслідкових зв'язках, то вона бере свою основу, що її формує, з більшої системи – надсистеми (колективу, суспільства, планети)» [Поляков 2015: 9]. В цьому русі від систем до надсистем – вищою причиною має виступати абсолютне та досконале (Дух), що не має повного проявлення в світі об'єктивації (ступінь проявленої духовності), але ж є його сутністю. Таким чином, духовність виступає умовою відтворення універсальної цілісності та сенсом існування будь-якої холистичної системи, яка існує за **причинно-хोलістичним** принципом.

Наявність надсистемного фактору холистичної системи обумовлює її внутрішній принцип здійснення – принцип **ієрархічності**, в якості вертикальної залежності нижчих підсистем від надсистеми, якою виступає система більш високого (духовного) рівня. Ієрархічність виникає у зв'язку з тим, що система, будучи частиною надсистеми сама є надсистемою для меншої системи, а надсистема, в свою чергу є підсистемою для більшої системи. Біогенетичний закон Е.Геккеля – Ф.Мюллера, відповідно якого індивідуальний розвиток відображає еволюційний шлях системи, до якої належить, формує взаємопов'язаність ієрархії систем на основі фрактальності. В.Поляков стверджує, що «для того, щоб система будь-якого рівня могла всебічно розвиватися, вона повинна мати: 1) надсистему, що встановлює системні параметри розвитку, які для цієї системи будуть найефективнішою спрямованістю; 2) підсистему, яка, в сукупності з іншими підсистемами, накопичуючи досвід системних відносин, у які вони включені, забезпечувала б зміну ентропії в бік зменшення міри хаосу системи та зростання її енергії» (Рис.1) [Поляков 2012: 8]. Українська дослідниця М.Колесник підсумовує: «В обґрунтуванні універсальності або в підтвер-

дження ієрархічної побудови світу ми можемо покласти теорему про неповноту К.Гюделя, принцип додатковості Н.Бора, ефект дефекту мас термоядерних реакцій, принцип відносності А.Ейнштейна і принцип компенсаторності К.Юнга» [Колесник 200: 20].

Рис. 1 В.А. Поляков. Системний комплекс



Наявність надсистемного причинного чинника (духовності) та багаторівневість ієрархічної системи призводять до розуміння, що рух імпульсу причини сходить від більшої системи до меншої, проходячи крізь весь системокомплекс. Для людини надсистемою є колектив (зокрема сім'я), для колективу – суспільство, для суспільства – планетарна система, або цивілізація, для планети – сонячна система, і так далі у космічному єднанні систем Всесвіту. Підсистемою людини є системи органів, кожної з них підсистемою є органи, для органів – тканини, для тканин – клітини, для клітин – клітинні елементи тощо до проматерії. Таким чином, причина життя і функціонування людини, її життєдіяльність, у тому числі здоров'я його систем та органів, обумовлює взаємодію з надсистемою і ієрархічно пов'язана з вищим, тобто трансцендентністю. Так підсистеми людини виступають фракталами нескінченного цілісного всесвіту та побудовані на універсальних законах буття. Існування та функціонування кожної з підсистем детерміновано надсистемою та виступає підґрунтям для наступного принцип холізму – цілеорієнтованістю.

**Цілеорієнтованість** відображає здатність системи до саморозвитку, прагнення до самовдосконалення, що слушно обґрунтував ще Платон, вказуючи на зорієнтованість людини до сутнісних ейдосів та їх вищої форми – ідеї добра. «Вершиною світу думки є ідея добра – розрізнити її дуже складно, але якщо комусь це вдається, той неодмінно дійде висновку, що саме вона є причиною всього. І саме від неї у світі видимому походять світло і його володар, а у світі уявному вона сама – володарка, народжує правду і розум, і до неї повинен бути звернений погляд того, хто хоче діяти розумно як у житті приватному, так і в громадському» [Платон 2012: 212].

Принцип цілієорієнтування виступає стрижнем антропології дослідників ХХ ст., таких як В.Франкл, К.Ціолковський, К.Юнг. В.Поляков з позиції універсології тлумачить його, як рух до образу майбутнього, що формується через прагнення глибокої внутрішньої мрії [Поляков 2012: 26]. Ця мрія пов'язана не стільки з задоволенням потреб людини, скільки з найвищими людськими цінностями: вдосконалення міжособистісних та колективних відносин, покращення якості суспільстві, поліпшення та збереження планетарного буття. Істинність мрії визначається критеріями: потрійність індивід-колектив-суспільство; індивідуальне формування мрії з дитинства; здатність до збереження мрії та реалізації свого призначення [Поляков 2009: 33]. Реалізуючи або прагнучи реалізувати внутрішню мрію у своєму житті, людина неусвідомлено цілеорієнтується до надсистеми. Відсутність здійснення (хоча б часткове) своєї мрії, формує незадоволення життям, внутрішній конфлікт, що зовні проявляється у міжособистісній кризі, хворобі та потенційно містить вірогідність міжколективних, соціальних та міждержавних конфліктів.

**Принцип системності** сприяє усвідомленню горизонтальних причинно-наслідкових зв'язків, як внутрішньої умови цілісності, що доведено ще Аристотелем в межах античного космологізму. Обґрунтований в ХХ столітті системний підхід, як загальнонаукова методологія, набуває розширення в контексті відкриття квантової теорії, згідно з якою твер-

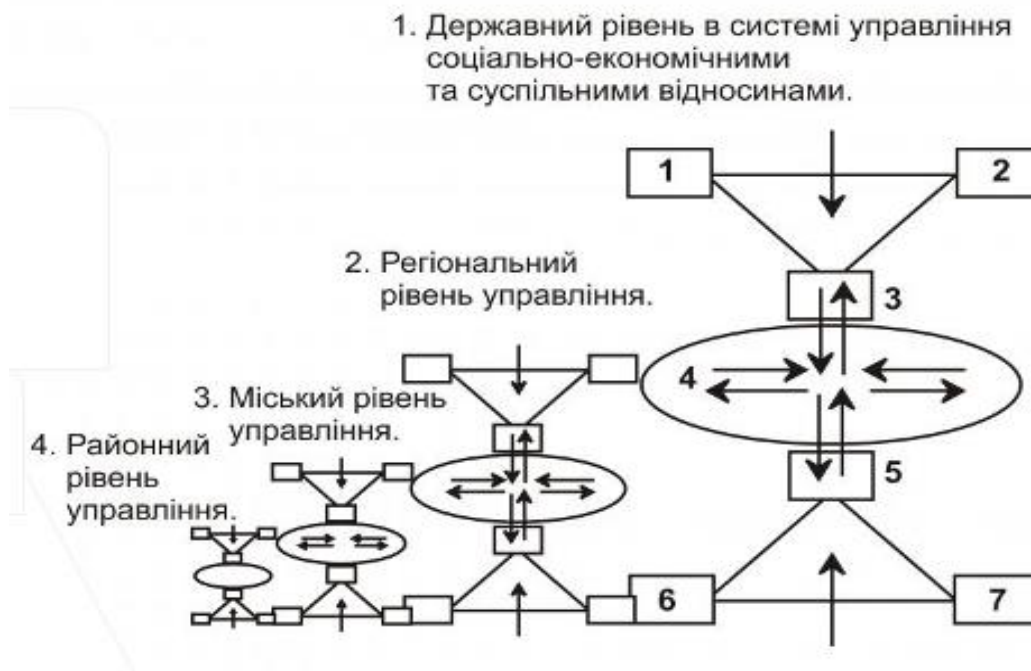
ді об'єкти на субатомному рівні розкладаються на хвилеподібні ймовірні частки. Більше того, ці частки є ймовірностями не об'єктів, а зв'язків. «Нові знання показали, що не можна розкласти всесвіт на елементарні одиниці, які існують незалежно одна від одної. Незалежно від того, як увага зміщувалась з макроскопічних об'єктів до атомів і субатомних часток, природа не демонструвала жодних ізольованих фрагментів. Нові дослідження змінили уявлення про співвідношення частин і цілого: властивості частин не є їх внутрішніми якостями, вони можуть бути усвідомлені лише за умови розгляду частин в контексті цілого. Системне мислення, на противагу аналітичному, концентрує увагу на принципах організації систем» [Колесник 2020: 135]. Наступним етапом розвитку системного підходу стає загальна теорія систем Л. фон Бергаланфі, в основу якої покладений метод системного аналізу. З середини 50 років ХХ століття системний підхід розширюється синергетикою – вченням про загальні закономірності та принципи, що лежать в основі процесів самоорганізації в системах різної природи. В свою чергу холізм визнає принцип **самоорганізації** холістичної системи, як один з визначальних. І.Пригожин розглядає виникнення дисипативних структур у відкритих не рівноважних системах, як наслідок флуктуації підсистем. В результаті флуктуації система виходить на більш високий рівень організації де виникає дисипативна структура. Практично вся синергетика будується на положенні про те, що існує дійсна схожість закономірностей в різних областях буття, а ця схожість обумовлюється глибокою єдністю та цілісністю світу.

На думку В.С.Стьопіна у процесах саморегуляції наявність зворотніх зв'язків призводить до зворотнього впливу слідства на його причину, що формує **циклічну причинність** [Стьопин 2017: 12]. Саморегулююча система, що циклічно розвивається, вимагає переходу на новий рівень розвитку під дією принципу цілеорієнтованості: «На кожному етапі своєї історичної еволюції система, що саморозвивається, зберігає свою відкритість, об-

мін речовиною, енергією та інформацією із зовнішнім середовищем. Але характер цієї відкритості змінюється зі зміною типу самоорганізації, що адаптує систему до довкілля. Зміни типу самоорганізації – це якісні трансформації системи... У деяких з них можливе спрощення системи, її руйнування та загибель як результат складної самоорганізації. Але можливі і сценарії виникнення нових рівнів організації, що переводять систему в якісно новий стан саморозвитку» [Стьопин 2017: 17]. При формуванні нових рівнів організації відбувається перебудова колишньої цілісності і поява нових параметрів порядку. Стьопін розглядає процес змін організації системи у двох векторах: в одному випадку – йде процес саморегуляції та відтворення системи у стійких станах та її адаптація до навколишнього середовища, в іншому – це формування нової спрямованості розвитку системи. Фактично на прикладі самоорганізуючої системи ми бачимо взаємодію всезагальних законів природи: закону причинної обумовленості та закону циклічності. Але вибір вектору подальшого розвитку системи базується на законі альтернативності, що вказує на варіативність самого процесу розвитку.

На думку В.А.Полякова вибір вектору розвитку та перехід у новий якісний стан супроводжується інверсією системи. «Інверсія – процес взаємодії сфери Причини та сфери Наслідку за допомогою причинно-системного переходу кількісних накопичень систем мікро-макрокосмосу в їх якісно новий стан більшого світу надсистеми. При цьому, відносно одночасно відбувається організація структури в просторі та в часі, що характеризує універсальності трансформації матерії в польові стани та назад у тимчасовому циклі систем життя на основі цілеорієнтації, як шляху найбільшої ефективності розвитку підсистеми-системи-надсистеми» [Ціпуринда 2021: 7]. Надана модель ілюструє принцип дисипативно-інтеграційних перехідно-інверсійних процесів та ряд моделей цілісної системи, що саморозвивається (Рис.2).

Рис. 2 Модель універсального управління та самоуправління системи за В.А. Поляковим



Таким чином наявність в холистичній системі таких складових як причинність та цілеорієнтованість призводить до розуміння холізму не тільки як системи синергетичних взаємозв'язків, і навіть не тільки як інтегративної системи з причинно-наслідковим взаємозв'язком частин цілого, а той, що має сенс свого існування – причину (нисхідний вищий сенс, Дух) і прагнення до висхідного розвитку цієї системи завдяки цілеорієнтованості на вищу надсистему через принцип ієрархічності. Принцип системності та саморозвиток холистичної системи що проходить ступень зростання та трансформації через інверсію системи по вектору цілеорієнтованості до причинності, приводить до розуміння холізму як єдиної синтезуючої системи, що саморозвивається та прагне у своєму становленні до нескінченного єднання.

#### Висновки.

Виходячи з нагальної потреби сучасності в обґрунтуванні шляхів подолання системної кризи людства, яка є наслідком фрагментарного існування окремих систем, що втратили сутнісний сенс свого здійснення, холізм визначається продуктивною концепцією, що здібна моделювати перспективи людства в духовному цілепокладанні. Холистична систе-

ма є цілісна синтезуюча система, що самоорганізується і саморозвивається та включає принципи ієрархічності, цілеорієнтованості, системності на основі базового вектору розвитку системи – принципу причинності. Холистична система в актуалізованих запитах набуває ракурс причинно-холистичної системності, а цілісний підхід до її усвідомлення – причинно-холистичним. Причинно-холистична система базується на універсальних принципах: духо-матеріальної дуальності, причинної обумовленості, переходу кількісних накопичень в нову якість, спадкоємності та подібності. Причинним принципом здійснення холізму визначається дух, як вища надсистема та духовність як ступень прагнення до нього.

Людина, як причинно-холистична система в основі свого сутнісного здійснення має духовну причину і прагне її реалізації на шляху ієрархічного руху самовдосконалення та духовної цілеорієнтації. Цій вектор здійснення людини, як цілісної системи має орієнтир у вигляді глибинної мрії, що потребує потрійного прояву в особистісному, колективному, світовому вимірі. Свідоме прагнення до духовності вимагає цілісного розвитку людини та містить потенціал

гармонізації міжособистісних, внутрішньо-та міжколективних відносин та суспільства в цілому. Синтезуюча єдність вертикальних і горизонтальних компонентів холізму становлять принцип саморозвитку та самоорганізації цілісної системи.

В перспективі дослідження причино-холістичного виміру людини міститься можливість якісної трансформації шляхів еволюційного становлення освіти, політики, медицини, зокрема холономне розуміння психічного та фізичного здоров'я людини.

#### Бібліографічні посилання

- Bohm, D. (2017). *Science and Spirituality. The Need for Changes in Culture*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://fetzer.org/sites/default/files/resources/attachment/2017-12-15/FI\\_Essay%20BOHM\\_Essay\\_REVISED2.pdf](https://fetzer.org/sites/default/files/resources/attachment/2017-12-15/FI_Essay%20BOHM_Essay_REVISED2.pdf) (дата звернення 19.07.2022)
- Bohm, D., Hiley, B. (1995). *The Undivided Universe*. Routledge.
- Gödel, K. (1992). *On Formally Undecidable Propositions of Principia Mathematica and Related Systems*. New York: Dover Publishers.
- Knyazeva, H. (2008). Synergetik: zwischen Reduktionismus und Holismus. *Philosophia Naturalis*, 37(1), 21-44.
- Rudhyar, D. (1970). *The Planetaryization of Consciousness*. New York: Harper.
- Smuts, J.C. (1936). *Holism and evolution*. London. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://reflexus.org/wp-content/uploads/Smut-Holism-and-Evolution.pdf> (дата звернення 19.07.2022)
- Wilber, K.A. (2017). *Brief History of Everything*. Shambhala; Anniversary edition.
- Колесник, М.О. (2020). *Теоретико-методологічні засади формування наукової картини світу в майбутніх учителів природничих спеціальностей*: автореф. дис... док. пед. наук: 13.00.04 Тернопіль.
- Осипов, А.О. (2008). *Онтологія духовності*: Монографія: У 2-х кн. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, Кн. I.
- Платон. (2012). *Держава* / пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи.
- Поляков, В.А. (2009). *Моделирование психосистемных отношений. Поэтапное формирование сознания креативными установками в акмеологии*. Минск: ВЭВЭР.
- Поляков, В.А. (2012). *Универсология. История. Законы. Практика*. Минск: ВЭВЭР.
- Поляков, В.А. (2013). *Технологии нестандартного мышления*. Минск: ВЭВЭР.
- Рустемов, Б. (2015). *Целостная картина мира и единая теория поля*. Academic Publishing. Saarbrücken, Deutschland.
- Стьопин, В.С. (2017). Типология научной рациональности и синергетика. *Філософія освіти*, 1(20), 6-29.
- Таран, В.А. (2018). Современное холистическое понимание мира. *Мир науки, культуры, образования*, 2(69), 218-220.
- Цехмистро, И.З. (2012). *Холистическая философия науки*. Сумы: Университетская книга.
- Ціпуринда, В.С. (2021). Інноваційні моделі в економіці та управлінні, в: *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України*: Збірник наукових праць. Ч. 2. Вінниця, 229-243.
- Шабанова, Ю.А. (2013). Современная философия в вопрошании целостности. *Практична філософія*, 3. К.: ПАРАПАН, 184-190.
- Шабанова, Ю.О. (2021). Філософія як «Турбота про себе» в атопічному просторі доби невизначеності, в: *Матеріали всеукраїнських філософських читань*, м. Дніпро, 3 груд. 2021р. Дніпро, 5-9.

#### References

- Bohm, D., Hiley, B. (1995). *The Undivided Universe*. Routledge.
- Cekhmistro, I.Z. (2012). *Holisticheskaya filosofiya nauki* [Holistic philosophy of science]. Sumy: Universitetskaya kniga. (in Russian)
- Cipurinda, V.S. (2021). Innovative models in economics and management], in: *Social'no-politichni, ekonomichni ta humanitarni vimiri evropejs'koї integracii Ukraini*: Zbirnik naukovih prac'. CH. 2. Vinnicya, 229-243. (in Ukrainian)
- Gödel, K. (1992). *On Formally Undecidable Propositions of Principia Mathematica and Related Systems*. New York: Dover Publishers.

- Knyazeva, H. (2008). Synergetik: zwischen Reduktionismus und Holismus. *Philosophia Naturalis*, 37(1), 21-44.
- Kolesnik, M.O. (2020). *Teoretiko-metodologichni zasadi formuvannya naukovoi kartini svitu v majbutnih uchiteliv prirodnychih special'nostej* [Theoretical and methodological foundations of the formation of a scientific picture of the world in future teachers of natural sciences]: avtoref. dis... dok. ped. nauk: 13.00.04 Ternopil'. (in Ukrainian)
- Osipov, A.O. (2008). *Ontologiya duhovnosti* [Ontology of Spirituality]: Monografiya: U 2-h kn. Mikolaiv: Vid-vo MDGU im. Petra Mogili, Kn. I. (in Ukrainian)
- Platon. (2012). *Derzhava* [The Republic]. Per. z davn'ogr. D. Koval'. K.: Osnovi. (in Russian)
- Polyakov, V.A. (2009). *Modelirovanie psihosistemnyh otnosheniĭ. Poetapnoe formirovanie soznaniya kreativnymi ustanovkami v akmeologii* [Modeling of psychosystemic relations. Step-by-step formation of consciousness by creative installations in acmeology]. Minsk: VEVER. (in Russian)
- Polyakov, V.A. (2012). *Universologiya. Istoriya. Zakony. Praktika* [Universal science. History Laws. Practice]. Minsk: VEVER. (in Russian)
- Polyakov, V.A. (2013). *Tekhnologii nestandartnogo myshleniya* [Technologies of non-standard thinking]. Minsk: VEVER. (in Russian)
- Rudhyar, D. (1970). *The Planetarization of Consciousness* New York: Harper.
- Rustemov, B. (2015). *Celostnaya kartina mira i edinaya teoriya polya* [A complete picture of the world and a unified field theory]. Academic Publishing, Saarbrücken, Deutschland. (in Russian)
- SHabanova, YU.A. (2013). Sovremennaya filosofiya v voprosanii celostnosti [Modern philosophy on the issue of integrity]. *Praktichna filosofiya*, 3. K.: PARAPAN, 184-190. (in Russian)
- SHabanova, YU.O. (2021). Filosofiya yak «Turbota pro sebe» v atopichnomu prostori dobi neviznachenosti [Philosophy as "Self-care" in the atopic space of an era of uncertainty], in: *Materiali vseukraïns'kih filozofs'kih chitan'*, m. Dnipro, 3 grud. 2021r. Dnipro, 5-9. Bohm, D. (2017). *Science and Spirituality. The Need for Changes in Culture*. Retrieved September 28, 2022 from [https://fetzer.org/sites/default/files/resources/attachment/2017-12-15/FI\\_Essay%20BOHM\\_Essay\\_REVISED2.pdf](https://fetzer.org/sites/default/files/resources/attachment/2017-12-15/FI_Essay%20BOHM_Essay_REVISED2.pdf) (in Ukrainian)
- Smuts, J.C. (1936). *Holism and evolution*. London. Retrieved July 07, 2022 from <https://reflexus.org/wp-content/uploads/Smut-Holism-and-Evolution.pdf>
- St'opin, V.S. (2017). Tipologiya nauchnoj racional'nosti i sinergetika [Typology of scientific rationality and synergetics]. *Filosofiya osviti*, 1(20), 6-29. (in Russian)
- Taran, V.A. (2018). Sovremennoe holisticheskoe ponimanie mira [Modern holistic understanding of the world]. *Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya*, 2(69), 218-220. (in Russian)
- Wilber, K.A. (2017). *Brief History of Everything*. Shambhala; Anniversary edition.